

Літописний город Пліснеськ і проблема варягів у Галичині

Боярський город Пліснеськ знаний уже з нашої найстаршої літератури. Першу згадку про нього подає «Слово о полку Ігореві», складене в 1187 році, оповідаючи про події з 1185 року. Святослав Всеволодович Київський (говориться там) перед нещасною битвою на р. Калялі бачив зловіщі сни. Між іншим снилося йому, що «всю ноць съ вечера бусови врани възграху у Пліснеська на болони бѣша дебрь, кыяне же съшли къ синему морю»¹⁾.

Вдруге згадується Пліснеськ в Іпатському літописі під 1188 р. Після зайняття Галича Андрієм угорським хотів відібрати його для себе Роман Мстиславич Волинський, і тоді він «передъ свои посла ко Прѣснѣску, да заѣдутъ Прѣснѣскъ переди. Они же затворишася, Угри же и Галичане заехаха у Прѣснѣскъ, инѣхъ изымаха, а друзии утѣкоша.»

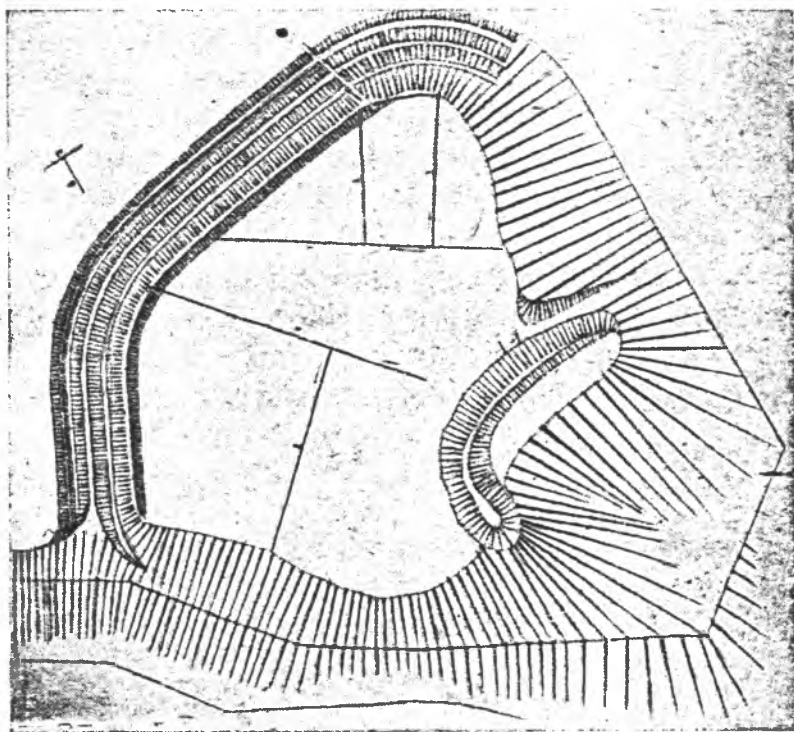

1. Загальний план городища «Пліснесько» в Підгірцях біля Золочева (за Щ. Моравським — Б. Гошовським).

¹⁾ «Слово о полку Игоря», изд. И. Глазунова (Петерб. 1910, 8—9). В інтерпретації акад. В. Щурата звучить це темне місце так: «Всю ніч з вечора бісові ворони грали у Пліснеська на болоні, були в дебрі Кисані й неслися до синього моря» (Записки Н. Т. Щ. у Львові, 1919, том 128). Сьогодні годі вже ствердити, котра з двох дебр обабіч городища Пліснеська називалася тоді «Кисаня».

Втретє і востаннє є згадка про Пліснеськ в Іпатському (галицько-волинському) літописі під 1231 р. Тоді, після перемоги над уграми, «Даниль же поїде со братомъ і со Олександромъ Пльснську, и пришедь взя и подъ Абузовичи и великъ плѣнъ прия, обратися во Володимѣрь».

2. Ситуаційний план «дитинця» на городищі «Пліснесько» (лініями зазначені рови пробних розкопів 1940 р.).

Обидві наведені літописні вістки вказують на те, що згаданий у «Слові о полку Ігореві» Пліснеськ справді існував і був сильною твердиною на пограниччі галицького та волинського князівства. Деякі давніші дослідники «Слова о полку» (Глазунов) здогадувалися, що це було сьогоднішнє м. Плесків на Волині²⁾, але ж ми маємо тепер певні топономастичні й археологічні докази на те, крім згаданих історичних, що літописний Пліснеськ був біля нинішнього села Підгірці, Золочівського повіту в північно-східній частині Галичини³⁾.

Залишилося з колишньої твердині теперішнє городище «Пліснесько», розташоване на кінці одної з горбуватих відніг південно-волинських гір Вороняків, між двома стрімкими дебрами, які боронять доступу до нього від півночі та півдня і по західньому боці городища з'єднуються в одну долину. Тільки від сходу було рівне місце, куди було можна найлегше дістатися на Пліснесько, і з цього боку боронило доступу до городища кілька рядів високих валів.

Само городище поділене на дві частини — північну й південну, що їх розділює глибокий яр «малого потоку». Цілість займає площу 45 гектарів і щодо величини воно може бути в Галичині прирівнюване, мабуть, до одного тільки городища старого Галича в Крилосі.

Головна, південна частина пліснеського городища ділиться далі на дві частини: «дитинець», колишній осідок боярина, та «пригороддя», де жила військова залога, ремісники й усяка челядь.

²⁾ И. Глазуновъ: «Слово о полку Игоря», Петерб. 1910, 9, зам. 1.

³⁾ Про це писав недавно Б. Гошовський (Княжий город Пліснеськ, Львів 1937), який подав теж ситуаційний план Пліснеська за Ш. Моравським R ut oka na szczątki grodu Plesnisko — Bibl. Nauk. Zakł. im. Ossol-n. XI. Львів, 1847).

Перша з цих частин — «дитинець» — далеко менша від пригороддя з огляду на потребу кращої оборони, займає всього два гектари захищена подвійним валом, який з боку «дитинця» ще нині має 260 см. висоти. Південно-західня частина «дитинця» ще окремо захищена коротким валом. За подвійним валом є селянські поля «Поруби». Це вже велике пригороддя, захищене від сходу трьома валами, що значно віддалені один від одного.

Північна частина плісеського городища величиною приблизно дорівнює пригороддю і витворилася, може, у висліді розбудови городища. Вона разом з південною, захищена від сходу одним довгим валом, що був першою зовні оборонною лінією цілого плісеського городища.

У східній частині пригороддя та за першим, довгим валом нараховували сто років тому кілька сотень могил різної величини, розташованих у трьох групах. Тепер залишилася з них лише одна група в невеликому ліску за довгим валом, а решта вже розкопана та розорана.

*

Величезне плісеське городище та його могили вже здавна привертати до себе увагу різних осіб. Перші могили розкопував на ньому, ще не фахово, «бург-грабля» підгорецького замку А. Кричинський, далі львівський губернатор Гауер та варшавський аматор старовини Б. Шанявський. На жаль, всі вони не залишили жодних звітів із своїх «доразових» розшуків за старовиною. Перші такі звіти маємо тільки з розкопів архітекта й аматора археолога Т. Земенцького (Краків) з рр. 1881—83. Як перший фахівець поцікавився був давним (1905) плісеським городищем проф. К. Гадачек (Львів), але як він, так і Т. Земенцький узялись були в першу чергу розкопувати могили й залишили нам лише загальні описи своїх розшуків, без плянів та ілюстраційних матеріалів, а здобуті ними наукові матеріали й досі неопубліковані.⁴⁾

Під культурно-історичним оглядом найціннішою показалася була тоді одна могила, розкопана Т. Земенцьким у 1882 р.⁵⁾ В ній був похований чоловік разом із жінкою. Обидва кістяки мали за старовинним звичаєм золоті бляшки в зубах для захисту перед злими духами.

Біля чоловіка лежав варязький меч, що його ручка була викладена золотом та міддю, а далі залізний бойовий топір, останки двох дерев'яних відер з залізними обручами та ніжик із дерев'яною ручкою, що була обвинена срібним дротом. На грудях у небіжчика був срібний хрестик, а на руці срібний браслет та золоті й срібні перстені.

Біля жінки були три перстені, ковтки, хрестик — все срібне; а крім того скляне намисто, ніжик, глиняне качільце з веретена (прясличка) та дерев'яна посудина, обкладена іклами дикого кабана.

Подібний подвійний похорон був розкритий Т. Земенцьким і в другому місці плісеського могильника. В ньому чоловік мав на собі дротяну кольчугу і шкіряний пояс, в роті у нього була теж золота

⁴⁾ Єдиний виняток становлять два мечі розкопів Т. Земенцького (G Leńczyk; Trzy miecze wikingi, — Księga pamiątkowa W. Demetrykiewicza, Poznań, 1930, 363—375 і табл. XLIII — XLV)

⁵⁾ Zbiór wiadom. do antrop. krajowej VII Kraków 1883; 43—45.

бляшка. Побіч нього лежав залізний меч, два дерев'яні відра (в одному з них з м'яса залишилися ще кістки), кам'яний брусок до гострення ножів та кістяна ручка ножа. У жінки на шиї було намисто з карнеолевих коралів, на правій руці золотий бляшаний браслет, а збоку стояв глиняний горщик із страви.

Земенцький та Гадачек викопали були теж кілька пробних ровів на різних місцях городища і натрапили ними на т. зв. культурну верству з прикметними для княжої доби залишками матеріальної культури. Між іншими дрібними предметами знайшлося тоді глиняне яйце — тарахкальце, так зв. «писанка» київського типу, прикрашена характеристичним жовтим орнаментом на темнозеленому тлі.

Після 35-літньої перерви в доривочних розшуках на пліснеському городищі я взявся там влітку 1940 р. за систематичні розкопи, спершу на найважливішому місці, на «дитинці». *) Почати треба було з розвідувальних розкопів, щоб загально зорієнтуватися в культурних верствах терену, в історії замешкання місця та у зв'язаних з цим хронологічних питаннях. Для цього проклав я в різних місцях «дитинця» сім ровів завширшки на 1 метр і завдовжки на 8—135 метрів, поділених для кращого означування місця знаходів на 2-метрові відтинки. Два рови, так само завширшки й по 20 м. завдовжки були викопані теж на суміжній частині пригороддя. Разом було перекопано 678 квадратних метрів.

В загальному показалося, що так зв. культурна верства на пліснеському «дитинці» досить тонка, пересічно півметра завглибшки. Її інвентар складається в першу чергу з великої кількості череп'я глиняного посуду, а далі з різних залізних, бронзових та кістяних виробів.

Спідня, старша частина цієї культурної верстви дала зовсім несподівані керамічні матеріали. Всі фрагменти походили з посуду ліпленого вільноруч, досить грубої роботи, з легко розхиленими або й стоячими непрофільованими вінцями. Цілих посудин не вдалося з них зліпити, тому й форма їх нам досі невідома. Але орнамент цих керамічних фрагментів незвичайно різноманітний і з українських городищ досі невідомий.

Його чотири роди:

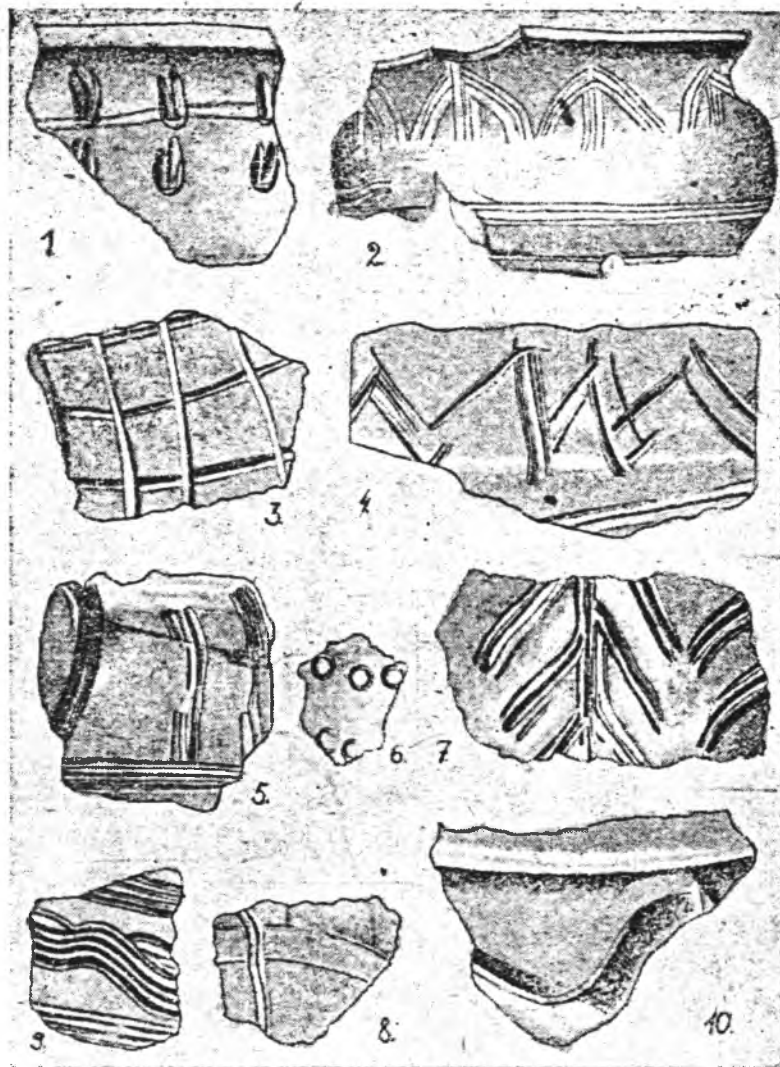
1) гребінцевий орнамент, роблений приладом з 2—3, рідко 4 зубцями та часто порваний на дрібні шматки: горизонтальні рядки окремих каблучків, підпертих знизу стовпчиками, одно- й двобокі смерічки, лежача драбинка (касети), хвиляста стрічка одна або дві, переплітувані із собою, рівна стрічка, короткі вертикальні стовпчики, горизонтальні і вертикальні зигзаги, та низка злучених із собою каблучків без підпертя;

2) орнаменти з окремих ритич ліній: горизонтальні лінії або широка сітка;

3) штапований орнамент: відбитки кінця роздвоєної палочки, кілочка та ямочки (все те в горизонтальних рядках), та в шахівницю уставлені прямокутники, складені з горизонтальних або вертикальних рядків уколів;

4) п'лястичний орнамент: горизонтальні листовки з косими нарізами або й без них та хвилясті листовки без нарізів.

*) В експедиції під керівництвом автора брав теж участь проф. В. П. Петров — Київ.

3. Зразки старшої кераміки (ліпленої вільноруч) з «дитинця» на городищі «Пліснесько».

Усі ці роди орнаменту виконані досить недбало, без зберігання засад симетрії та однородности.

Крім цього, слід згадати ще малі, круглі в перекрої вушка, які подібуються на ліпленій вільноруч кераміці на Пліснеську.

У верхній частині культурної верстви на «дитинці» керамічні фрагменти походили з глиняного посуду XI—XIII ст., точеного на гончарському колі. Орнамент на ньому, роблений часто приладом з кількома зубцями, йшов поземими суцільними, хвилястими або рівними смужками кругом верхньої частини посудини. Подібний уклад мав теж орнамент з окремих ритих ліній.

На донцях цього посуду є різні гончарські знаки: коло (само, з поперечкою, вписаним хрестиком, шпигами або з косими кратками) та імітація павутини в квадраті, в колі чи в овалі. Цей другий тип знаків у Галичині знаний тільки з Пліснеська.

Між формами цього посуду, знаними вже з інших галицьких городищ, знайшлася одна, досі ще невідома. Це малі двовухі амфорки «київського типу», призначені, мабуть, на олію. З них знайшлося на пліснеському «дитинці» кілька прикметних вушок у виді плоских, стоячих, півколистих наростків з діркою, що має приблизно 1 см. у промірі.

З інших керамічних виробів треба відмітити:

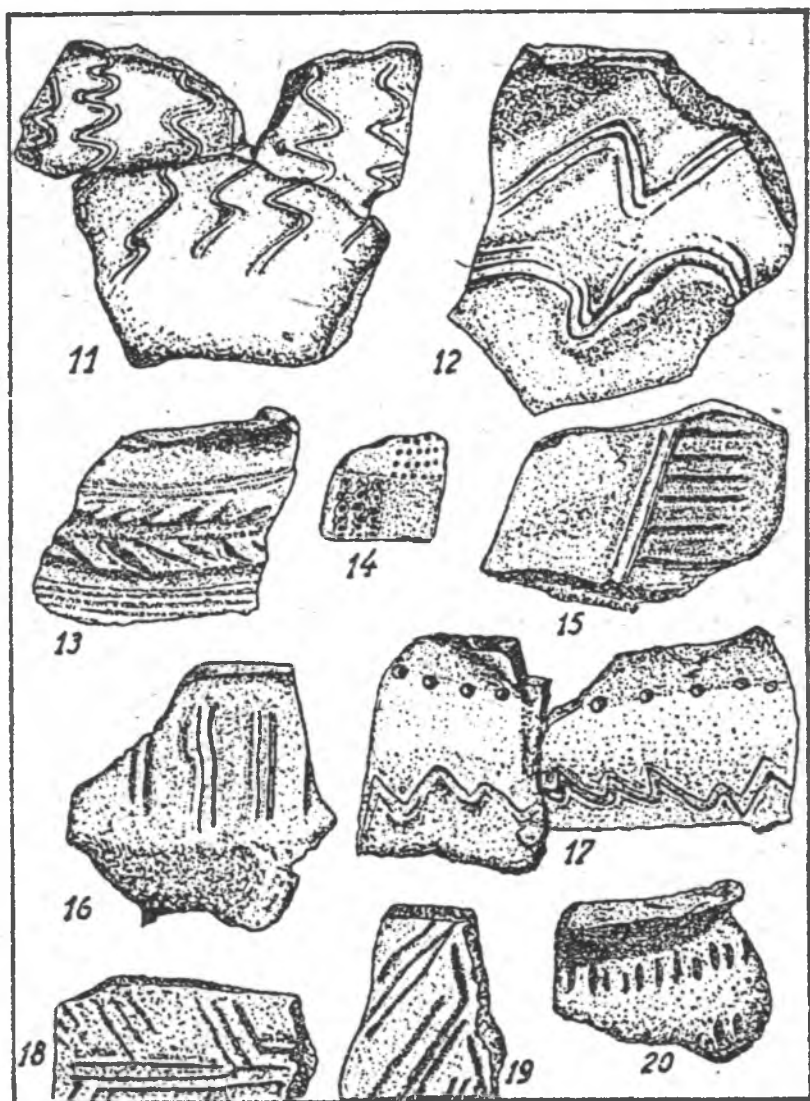
1) досить високі горщики, що їх струнка нижня частина має ви-

гляд відверненого стіжка. Вони подибуються на галицьких городищах дуже рідко (Муниня біля Ярослав);

2) фрагменти грубих підносів — тац з низьким стоячим краєм, що можуть правити за тарілки. Територіяльно найближчу аналогію до них знаємо з Луцька на Волині;⁷⁾

3) фрагменти дрібного глиняного посуду (кухлики?), вкритого зовні і всередині зеленово-жовтою поливою,⁸⁾ прикметною одночасним цегляним плиткам для викладання церковних долівок;

4) фрагменти тількищо згаданих цегляних плиток, які мають все лише однобарвну, зеленово-жовту або брунатну поливу, без жадного орнаменту. Одначе тут на Пліснеську деякі з них були прикрашені стилізованим рослинним та геометричним орнаментом, виконаним жовтою поливою на брунатному, теж полив'яному тлі. Один фрагмент між ними мав сіру поливу, а по ній квітки з білої й жовтої поливи. Так орнаментованих плиток з долівки не знайдено досі ще на жадному галицькому городищі, а, мабуть, єдине досі місце на Наддніпрянщині, де їх вкопали, — це городище в Білгороді біля Києва,

4. Зразки старшої кераміки (ліпленої вільноруч) з «дитинця» на городищі «Пліснесько».

⁷⁾ В тамошнім музеї вдалося реконструювати один цілий примірник прямокутньої форми, що з огляду на свої великі розміри (68×83 см.) міг правити, може, за приставку на муку до жорен.

⁸⁾ Кераміка XI—XII ст. з такою поливою знайшлася на Дмитрівському городищі в Московщині. (Н. П. Миланов: Дмитривское городище — Совет. Археология IV, 1937, 160).

на колишньому шляху з Києва через Житомир у Галич; ⁹⁾

5) фрагменти синьої майолікової мисочки, імпортованої з Херсону-Візантії. Такі мисочки знані теж з Болгару на Волзі та з Грузії, де їх датують XI—XIII-им століттям. ¹⁰⁾

Друге щодо числа місце в культурному інвентарі Пліснеського «дитинця» займають залізні вироби. Самих тільки ножів різного розміру знайшлося там 70. Зброя заступлена 20 стрілками різних типів, кількома острогами та фрагментом шаблі. Багато цвяхів ковальської роботи, частин ковання дерев'яних відер, різного виробничого приладдя (шила, голки), тощо. До загально-поширених на галицьких городищах належать рурковаті колодки, які переживаються у нас пізніше ще при замках церковних дверей XVI та XVII століть (Потиліч). ¹¹⁾ Мабуть, унікальний довгий важкий наральник, іншого типу, ніж той, що знайшовся в 1869 р. в часі сипання кіпця Люблинської Унії на «Високім Замку» у Львові. Поза тим з рільничого приладдя викопали ми тільки один цілий серп та уламки двох других. В одному місці знайшлося разом кілька більших «остей» (гачків) на рибу, з чого виходить, що в потоці в дебрі «Кисані» або в ставах суміжної Сасівської долини, на місці пізніших мочарів, водилась колись велика риба, що її ловленням займалися мешканці пліснеського «дитинця».

Багато менше знайшлося на ньому бронзових виробів. Це орнаментоване чільце у вигляді паска бляхи з закрученими коло вушка обома кінцями, два різні хрестики, дві пряжки, два перстені, фрагмент браслету з гранчастого дроту та кільканадцять кусків бляхи, з них один з нютом.

Не більше було й кістяних речей. Сюди належали голки, шила, кусок гребеня, роговий свисток та кілька інших дрібних предметів. Між тваринними кістками знайшлися два ведмежі клеваки, що вказують на наявність цього звіря за княжих часів у південно-волинських Вороняках.

Поза тим заслугують на відзначення фрагменти скляних браслетів, жовті та червоні скляні коралики, досить багато прясличок з веретен, більшість яких була точена з шматків східньо-волинського рожевого лупаку, та один срібний скручений дротик.

Нерідко знаходилися на Пліснеському «дитинці» малі круглі камінці, ріняки, звичайно на місці колишніх хат. Вони могли правити за «муніцію» до пращ—метавок, або були просто дитячими забавками.

Та найцінніша з мистецького боку пам'ятка, що знайшлася в часі розкопів 1940 р. на середині «дитинця», — це кістяна дощинка, розміру 65×27 мм. завбільшки й 3 мм. завгрубшки, з плоскорізьбою з одного боку. Вона зображує лицаря XI—XII ст. в кольчuzі, з шоломом на голові, що звернений вправо стоїть за схематично зображеним оборонним муром біля вхідної брами. Ліва рука в нього сперта на круглий, зверху косо смужкований щит, а права піднесена вгору до висоти лица й похилена трохи вперед (молитовний рух). Це ліва половина дверцят кістяного нагрудного складня-триптиху, з останками бронзових чопиків-бігунів згори й знизу ліворуч та з подовжним заглибленням на обороті праворуч, яке мало зверху примикати праву половину

⁹⁾ За збірками Історичного Музею в Києві.

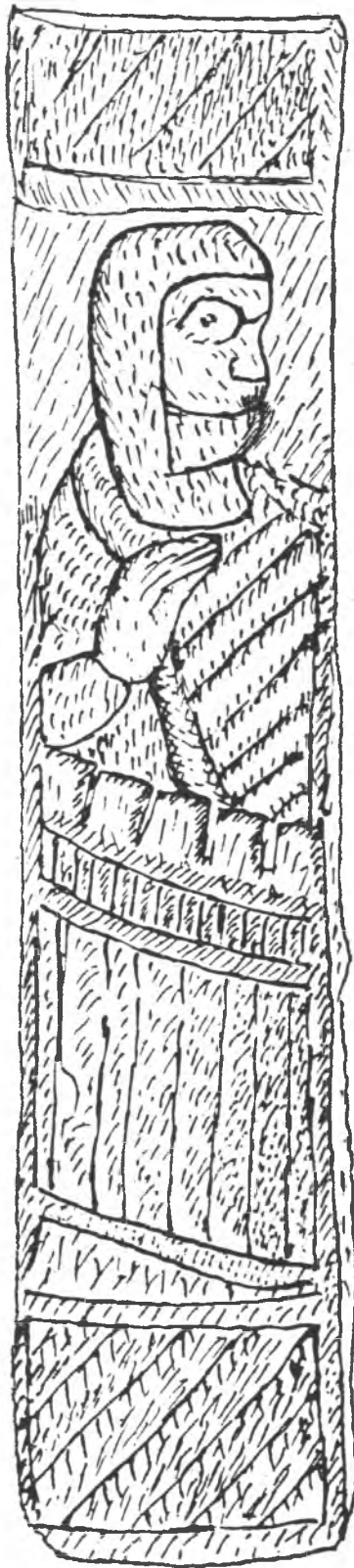
¹⁰⁾ За збірками Істор. Музею в Москві та Ермітажу в Ленінграді.

¹¹⁾ В. Січинський: Записки Н. Т. III. у Львові, 1927, т. 147, табл. IV, 8 д.

5. Плоскорізьба на частині кістяного складня-триптиху з городища «Пліснесько» (прир. вел.)

Видрукувати з книги «Східноєвропейська археологія»

6. Плоскорізьба на кістяній ручці ножа з Галле п. С. Німеччині ($3/2$ прир. вел.).

дверцят. Сьогодні цей пліснеський лицар, як нам відомо, не має собі пари серед пам'яток образотворчого мистецтва княжої доби на Україні.

Далі розкопками виявлено, що майже вся площа пліснеського «дитинця» була закидана шматками вапнякового пісковика різної величини, які творили місцями, головню попри внутрішнє узбіччя валу кругом «дитинця», неначе суцільну бруківку. У кількох місцях були розкриті останки кухонних печей з глиняними випаленими черінями та вогнищ; в інших місцях, здебільшого по середині площі, знайшлося на незначній глибині (40—45 см.) кілька поховань з досить добре збереженими кістяками, без прикрас та дарів.

Тут видно подібність до історії «Золотого Току» старого Галича в

Крилосі. Як на одному, так і на другому городищі відкриті останки печей та вогнищ і кам'яна «бруківка», що зрідка лежить на старшій культурній верстві, належить (у Плісенському за всякою правдоподібністю, а в Галичі-Крилосі вже напевно) до другого молодшого етапу замешкання городища; третім його етапом було заложення кладовища вже на опустілому місці.

Як вже вище згадано, я провів два розвідочні рови теж на Пригородді, по зовнішньому боці північного валу «дитинця». Вони виявили теж сліди кам'яної «бруківки» і приблизно таку саму завгрубшки культурну верству, але значно біднішу на знаходи.

На дальшій частині пригороддя, на півночі від другого (числячи від «дитинця») валу, були виявлені тепер сліди скелетового погребіща, сучасного з городищем. Рівночасно стверджено, що північне узбіччя цього другого валу було на глибині 15—20 см. під нинішньою його поверхнею обкладене дуже великими й грубими кам'яними плитами, кожна вагою до 150 кгр.

У віддалі коло 100 м. на північ від згаданого другого валу та на північний схід від колишніх воріт у ньому я розкопав одну могилу 14 м. у промірі та 120 см. заввишки. В результаті виявилось, що вона була вже давніше перекопана впоперек ровом 125 см. завширшки аж до споду. Тепер знайшлися в ній тільки перекидані частини скелету та біля ніг шкаралуца з яйця, що його дали небіжчикові в могилу, як символ вічного життя.¹²⁾ Крім того, можна було зробити тепер ще одно важливе спостереження відносно конструкції могили. Могильна яма була незвичайно велика, майже квадратована (240×250 см.) і викопана на 130 см, завглибши в первісний терен. В неї в середину була вставлена дерев'яна комора, кладена «на зруб», з дерев'яною підлогою, на якій був покладений небіжчик. Знайшлися теж сліди запалої дерев'яної покрівлі цієї комори. У могильному насипі знайшлась одна залізна стрілка та один залізний, 106 мм. завдовжки прилад у вигляді мініятюрного клевця із звуженим обухом та довгим гострим дзюбом замість плоского леза. Знайдені при цьому керамічні фрагменти дають могилу приблизно XI століттям.¹³⁾

Однак головним завданням моїх розкопів на Пліснеську було знайти вихідні пункти для встановлення часу його побудови. Першим таким пунктом показалася ліплена вільноруч кераміка із спідньої частини культурної верстви на «дитинці». Прикметної їй орнаментики не знайдено ще ніде на українських землях. Однак аналогії до неї знаходимо неждано в великій кількості у західних надбалтійських слов'ян.

В розвитку кераміки цих племен у часі від 700—1200 вирізняв найкращий її знавець Г. Кнорр три наступні по собі стилі і саме в рямцях II. стилю (850—1000) містяться всі аналогії до старшої пліснеської кераміки. Найближчі аналогії до неї стрічаємо зокрема на території племені Вільці, що живе між Лабою (Ельбою) й Одрою, оба-

¹²⁾ Шкаралупу з яйця знайшла К. Антонович-Мельник у Пересопниці (21), Борохові (8) та Старому Жукові (5,7) в могилах літописних Лучан (Труди XI. археол. съезда I, 1901, 504).

¹³⁾ Подібні дерев'яні комори знаходила свого часу К. Антонович-Мельник у могилах літописних Лучан (ор. cit. 486) та В. Б. Антонович в могилах Волинян (Археол. карта волин. губ. 1901, 38).

біч ріки Гавелі. Кераміку цього племені, схожу з пліснеською, Г. Кнорр відносить до першої половини X ст.¹⁵⁾ Багато аналогії до старшої пліснеської кераміки знаходимо теж у тих найбалтійських слов'ян, що замешкували півострів Вагрію, між м. Кілем та м. Любекою. Ці дуже подібні орнаменти є там на кераміці I. групи за поділом К. Гуке, яку він відносить до IX ст.¹⁶⁾

Другий вихідний пункт для часового визначення пліснеського городища — два мечі, викопані в подвійних могилах на Пліснеську. Своєю формою та орнаментикою один із них варязький і походить з X ст., а другий загально-германський, північного та центрально-європейського типу, з X—XI ст.¹⁷⁾

Третій такий пункт — кістяна дощечка з плоскорізбним лицарем. До неї не знаходимо пари на всій Україні, і тільки знов над Лабою, в околиці м. Галле, знайшлося щось аналогічне. Це кістяна ручка ножа, з плоскорізьбою, приблизно-завбільшки пліснеської (73×21 мм.), що зображує теж лицаря в кольчuzі та з дротяною сіткою на голові, що теж звернений вправо, підніс праву руку (не так високо, як на пліснеській різьбі) і стоїть із щитом перед собою за схематично зображеним оборонним муром, який заслонює його до пояса. Знахідку датують XII ст.¹⁸⁾ Коли ще взяти до уваги, що дуже подібне, схематичне трактування оборонних міських мурів прикметне для образотворчого мистецтва (різьби, мініятюри) романського стилю XI—XII ст. в Німеччині, тоді й «пліснеського лицаря» треба вважати імпортом XI—XII ст. з надлабських околиць, може теж із сумежної з м. Галле території племені Вільці.

Комбінуючи тепер усі три вихідні пункти, доходимо до такого висновку:

1. Пліснеське городище сягає своїми початками кінця IX. або першої половини X. ст. і через це є найстаршим досі досліджуваним городищем у Галичині. Його основниками та першими власниками були по всякій правдоподібності шведські варяги, бо в обох подвійних могилах на Пліснеську були поховані варязькі бояри чи багаті купці. На це вказує варязький похоронний обряд (чоловік із жінкою, золоті бляшки в роті) та в злучі з цим і мечі.¹⁹⁾

2. Ці варяги приїхали, очевидно, з думкою поселитися на пригожому місці і тому привезли з собою із своїх купецьких факторій між прибалтійськими слов'янами теж тамошніх слов'янських ремісників. Між ними були й ганчарі, які тут на місці робили глиняний посуд та прикращували його на свій лад.

¹⁴⁾ Н. Knorr: Die slawische Keramik zwischen Elbe und Oder (Mannus-Bücherei). 58, Ляйпціг 1937, 124—172, 208—209).

¹⁵⁾ Н. Knorr: l. c. 215.

¹⁶⁾ К. Hücke: Tonware und Siedlung der Slaven in Wagrien, Neumünster 1938, 1—4, 12—20.

¹⁷⁾ Як примітка 3.

¹⁸⁾ F. Birker: Erwerbungen der Landesanstalt für Volkheitskunde in Halle (Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit, 18, 1924, Heft 1—2, табл. 4).

¹⁹⁾ Самі лише мечі не могли б рішати про національну приналежність могил, бо їх міг кожний купувати від варягів, а тільки похоронний обряд, який, як дуже консервативний, не змінюється так легко. Згадати тут можна, що подібна подвійна могила варязького вельможі з жінкою (IX стол.) знайшлася теж біля м. Коліна в Чехах. (L. Zotz: Von den Mammutjägern zu den Wikingern, Прага 1944, 96).

3. На пліснеському городищі варяги держалися досить довго. На це вказує молодший меч з другої подвійної могили. Він, щоправда, не є чисто варязького типу, але такий самий похоронний обряд, який ми бачили і в могилі з старшим варязьким мечем, виразно вказує на те, що й у другій подвійній могилі був похований варязький боярин з жінкою. Молодший вік цієї могили засвідчує й факт, що на шиї у жінки був бронзовий складаний хрестик-енколпійон уже слов'яно-візантійського типу.

4. На довший побут варягів на пліснеському городищі вказують теж гончарські знаки, що імітують павутину на донцях посуду, точеного вже на гончарському колі. Тому, що вони досі не знані з інших галицьких городищ, треба прийняти, що їх робили далі західньо-слов'янські гончарі, спроваджені на Пліснесько в XI ст. його варязькими власниками, нащадки яких не поривали своїх зв'язків з північчю тим самим шляхом мабуть аж до XII ст.

5. І тут природно насувається питання, яким саме шляхом міг приїхати до Галичини варязький основник пліснеського городища. Відповідь на це дає нам карта поширення походів варязького типу між Одрою та Німаном, складена Г. Єніхеном.²⁰⁾ З неї ясно виходить, що шуканий нами шлях міг вести, за нинішнім станом знаходів, лише через Шлезьк вздовж Одри. Це підкреслює ще більше карта нахідок варязького типу на Шлезьку, складена К. Лянбенгаймом.²¹⁾ З горішнього бігу Одри він міг переходити на горішній біг Висли і йти далі на схід прастарим доісторичним шляхом до устя Сяну і звідтіля вздовж Сяну на територію галицьких князівств.

Коли приймемо за Р. Якимовичем,²²⁾ що розносниками куфійських монет по східній Європі були варяги, тоді на цей шлях вказує також скарб таких монет (700 самонідських діргемів), знайдений у 1849 р. в Перемишлі.²³⁾ Твердження Р. Екбльома,²⁴⁾ що такий шлях міг вести вздовж Висли, Бугу й Дністра, не має ще досі археологічних доказів.

6. Певних слідів сталого побуту варягів у Галичині поза Пліснеськом, властиво, ще нема. Бронзове закінчення піхви варязького меча з Звенигороду може походити з купленого меча, і тільки у м. Варяжі біля Сокаля могли жити колись варяги, але це мусіло б бути щойно доказане археологічними знахідками. А чи можна назву с. Яксманичі біля Перемишля виводити від старонордійського слова а с к м а н (пірат, варяг), як це робить М. Фасмер²⁵⁾ та Р. Екблом,²⁶⁾ це вже діло топономастики.

7. В загальному дали дотеперішні розкопи на городищі «Пліснесько» єдині досі докази культурних зв'язків Галичини з північно-західньою Європою — з надбалтійськими слов'янами та з шведськими варягами — вже в ранньо-історичну добу.

²⁰⁾ Н. Jänichen: Die Wikinger im Weichsel- und Odergebiet, Ляйпціг 1938, карта при кінці книжки.

²¹⁾ К. Langenheim: Die Bedeutung der Wikinger für Schlesiens Frühgeschichte (Altschlesien VI, Heft 2, Вєслєв, 1930, 314).

²²⁾ Wiadomosci Archeologiczne XII, Варшава 1933, 255.

²³⁾ Seidl: Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen VI, 1851, 233.

²⁴⁾ R. Ekblom: Die Wärager im Weichselgebiet (Archiv für slaw. Philologie 39, 1925, 38).

²⁵⁾ M. Vasmer: Wikingisches bei den Westslawen (Zeitschrift für slaw. Philologie VII, 1930, 302).

²⁶⁾ R. Ekblom: l. c. 185.